

ТОТАЛІТАРИЗМ ЯК СУСПІЛЬНЕ ЯВИЩЕ

Макаров Валдим, студент гр. Ю-74

Питання про походження, сутність, основні риси та наслідки панування тоталітаризму є надзвичайно актуальним у наші дні. Україна та інші держави пострадянського простору лише недавно вийшли з тоталітарної держави - СРСР. Щоправда, тоталітарний режим на той час уже впав, але залишалося дуже багато його пережитків та наслідків, з якими боротися довелося уже новим, незалежним державам. Одне з самих головних питань - тоталітарне мислення та ігнорування правових норм. Крах тоталітарних систем укладається в схему: тоталітарна держава - військова диктатура - демократія. В Німеччині та Італії роль військової диктатури відіграли окупаційні війська. За цією схемою перехід здійснювався в Іспанії, Португалії, Польщі. Як ми бачимо, держави Прибалтики твердо стали на шлях демократії і їм навряд чи загрожує військова диктатура чи повернення до тоталітаризму, принаймні в найближчому майбутньому. В Білорусії утвердився авторитарний режим О.Лукашенка, який може або стати перехідною формою до демократії (за умови ліквідації), або еволюціонувати до тоталітаризму.

Розглянемо як здійснюється державна влада в тоталітарній державі. Державна влада - це "організована і централізована здатність державного апарату, як системи всіх державних органів, нав'язувати свою волю громадянам країни". Відповідно, ті способи і прийоми, за допомогою яких відбувається це "нав'язування" можна вважати методами здійснення державної влади. Серед них виділяються методи переконання та державного примусу. До методу переконання примикає метод матеріального і морального стимулювання. Демократичний режим прагне максимально використати методи переконання та стимулювання, застосовуючи державний примус у випадках, коли індивід порушує ті норми права, що захищені силою держави (наприклад, вчиняє злочин). Тоталітарний режим частіше використовує метод примусу, що означає психологічний, моральний або фізичний вплив повноважних органів і посадових осіб держави на особу з метою змусити її діяти з волі пануючого суб'єкту в інтересах держави. При цьому державний примус виражатися як у формі правового примусу, так і формі державного свавілля. Прикладом державного свавілля можуть бути таємна організація вбивств відомих діячів (вбивство Кірова, 1934 р.), примусове відправлення дисидентів у психіатричні клініки в колишньому СРСР. Тоталітаризм часто називають феноменом ХХ сторіччя. Це не зовсім так, оскільки в минулому існували держави подібного типу, зокрема держава асасинів-ісмаїлітів. Однак, якщо мати на увазі спробу справді масового встановлення цього типу режиму та масштаби репресій та суспільного контролю, ним встановлених, то дійсно, аналогів ХХ ст. не знайти. Причому, незнищений відбиток в минулому столітті залишили не тільки дві світові війни та жахи націонал-соціалізму, а й диктатура комуністичного режиму в Радянському Союзі. Також для тоталітарних держав характерним є недодержання законів та порушення прав людини. Адже про які норми законності, дотримання прав і свобод людини могла йти мова у 1937 р. - році масових репресій?! За першою ж підозрою, неправдивим доносом, просто вказівкою високопосадовця будь-яка людина могла стати жертвою репресій.

Свобода мітингів та демонстрацій, задекларована в Конституції, означала лише можливість та обов'язок пройти в святковій колоні мимо трибун з партійним керівництвом 1 Травня та , 7 листопада. Свобода слова перетворювалася в реальному житті на виступ на зборах трудового колективу у руслі останніх партійних постанов та славослов'я у газетах на адресу вождів. Таким чином, існуюча система права у тоталітарних державах спрямована на підтримку правлячого режиму, є в основі своїй антигуманною, а закони - неправовими. Це тим більше справджується у тих випадках, коли в законах записуються ті чи інші демократичні норми. Вони розглядаються владою лише як вимушена необхідність, необов'язкова формальність, на яку можна послатися, якщо буде поставлене питання про дотримання прав людини у країні. Між дослідниками ведеться дискусія щодо того, чи є обов'язковою ознакою тоталітаризму ліквідація багатопартійності й абсолютне панування у суспільному житті однієї партії. Зокрема, В.Якушин зауважує, що у деяких країнах з тоталітарним режимом зовсім немає політичних партій, в інших - одна, ще в інших дозволяється діяльність кількох партій, які визнають провідну роль партії-гегемона.

На даний момент в Україні майже встановився демократичний устрій. Ми повинні перекласти якомога більше зусиль, щоб провести повну демократизацію нашої країни і не допустити повернення до тоталітаризму, чи переходу до військової диктатури. Внаслідок існування тоталітарних держав, людство отримало колосальний урок, однак, заплатило за нього страшно, неймовірну ціну - мільйони людських жертв, скалічене життя та деформована свідомість людей (упередженість, національна нетерпимість, антисемітизм, вороже ставлення до "класових ворогів", перекручені моральні цінності). Слід відмітити, що тоталітарні режими у певний час відповідають суспільним очікуванням значної маси населення (принаймі, їх захоплюють гасла політичних вождів - носіїв тоталітарної ідеології). Тоталітарні режими також мають сильні та слабкі сторони. Сильними сторонами є спроможність тоталітарної ідеології захопити перспективою виконання величної місії великі маси людей, які з ентузіазмом і відданістю будуть працювати для втілення цієї ідеї, можливість концентрувати всі ресурси суспільства на виконання поставленої мети, створення робочих місць та надання засобів до існування найбільш вразливим верствам населення; ефективність на певному етапі використання примусової праці. Слабкими сторонами тоталітаризму є той факт, що централізоване управління за великих масштабів економіки не може довго залишатися ефективним; поступово беруть гору місцеві, відомчі інтереси; збільшується бюрократичний апарат, який стає неповоротним і малоефективним; неможливість легально втілити підприємницькі якості призводить до розвитку "тіньової" економіки; ізоляція від світового ринку обмежує конкурентні можливості економіки, уповільнює науково-технічний прогрес; тотальний контроль над економікою породжує безкінечні дефіцити; поступово тоталітарна ідеологія деформується, починається її криза.

Сінченко Ю.П., *ст. викладач кафедри права*